
MŰHELY

MAURITS FERENC MŰVÉSZETE

HÉT RÖVID FEJEZET MAURITSRÓL

TOLNAI OTTÓ

I.

A Forum klubjában, ha beszélgetés közben fel-felpillantunk a falakra, Maurits szövegrajzait tanulmányozhatjuk. Figuráinak, tuslényeinek, tán éppen itt az igazi, a végleges helyük, közegük, itt, a nyomdászoktól és újságíróktól nyüzsgő első emeleti helyiségben — amely Maurits jelenléte, halász-storyjai nélkül nem lenne az, ami. Tulajdonképpen, ő itt Gál és Majtényi örököse! Igen, noha Maurits nem tartozik e ház „tekintélyei” közé, a ház tekintélye mindenféleképpen nő az ő jelenlététől... És tán éppen így, részletekben, állandóan változó látszögből, állandóan változó hangulatban érzékelhetjük legjobban különös, egészen különös intenzitásukat — a szeizmográfűk cikázhatnak, csúszkálhatnak így földrengés közben, ugorhatnak ki helyükből így a földrengés pillanatában.

Íme, máris rábukkantunk egyik alapmozdulatára, a mauritsi rajz alapszisztusára: minden megszokott, szabályos pályáról való kiugrás, kisiklása, kiugratása, kisiklatása a vonalnak...

Ha ráadásul még azt is tudjuk, hogy ez a 14 rajz mind 79-ben készült és jelent is meg, akkor még inkább el kell gondolkodnunk intenzitásának mibenlétén. Miféle földlökések? Vagy miféle *üzemanyag*, kérdezhetnénk B. Szabóval — hány oktános tus ez?!

A papirost — amely ez esetben egy hollandi nagy spirálos blokk sárgás lapja-, akár a koponyacsontot, varratok futják be, fogják össze, majd akvarellszerű felhők vonulnak, vetnek árnyékot, ólálkodnak, hogy végül, rejtélyes módon, mégis térszerkezet szerveződjön, a totális szétfejtés, bontás, az állandó nyitás eredménye építés legyen: a mauritsi színház.

Izgalmas vállalkozás lenne „visszaírni” ezeket a szövegrajzokat, ugyanis noha szenvedélyesen kötődnek, kapaszkodnak szinte a szövegekhez, Maurits lényei önálló életet élnek, immár 10—20 éve.

Kietlen deszkapadlós szobák, dobkályhával (amit egyik versében *mozdonynak* nevez), kiterített, vagy éppen zabáló egybél figurák. Kü-

lönös zabálások ezek: az élvezet és az utálat maximuma van egyszerre jelen.

Egy temetésről jövet, egy hideg, nagyon szeles napon (a szél 70 kilométeres óránkénti sebességet is elért): két pizsamás figurát láttam különös nyugalommal beszélgetni egy magános ház előtt. Hirtelen elemetáris szükségét éreztem, hogy megállítva az autót odamenjek a két alakhoz és megérintsem őket, megérintsem piszkos, méregcsíkos pizsamájukat és megkérdézzem tőlük: nem Maurits Ferenc rajzolta őket?

II.

Ha jobban meggondolom, a vajdasági (és hát nemcsak a vajdasági) képzőművészethez éppen az 50-es évek illusztrációin keresztül kerültem közelebb — még most is örökök közülük néhányat. (Minden bizonnyal Koncz és Dobó segítségével juthattam hozzá már tizenéves koromban újságjainkhoz, folyóiratunkhoz.)

B. Szabó & Hangya & Sáfrány & Dobó

Külön, netán monografikusan is, fel kellene egyszer dolgozni a vajdasági szövegrajz e hősi korszakát. (Érdekes lenne pl. összevetni a még ma is kifejezetten rajzos magyar képzőművészettel, amely csak mostanában szabadul meg bizonyos kötöttségektől, amiktől a mi szövegrajzunk már az 50-es években megszabadult.)

Maurits ezt a vonalat folytatja a *Symposion*-mellékletben, az *Új Symposion*-ban, a *Híd*-ban és hát az általa illusztrált könyvekben (most csupán Gobby, Podolszki és Bognár könyvét említeném). Maurits a fenn említett illusztrátorok örököse. Jegyezzük meg azon nyomban, hogy tudatosan vállalta ezt az örökséget.

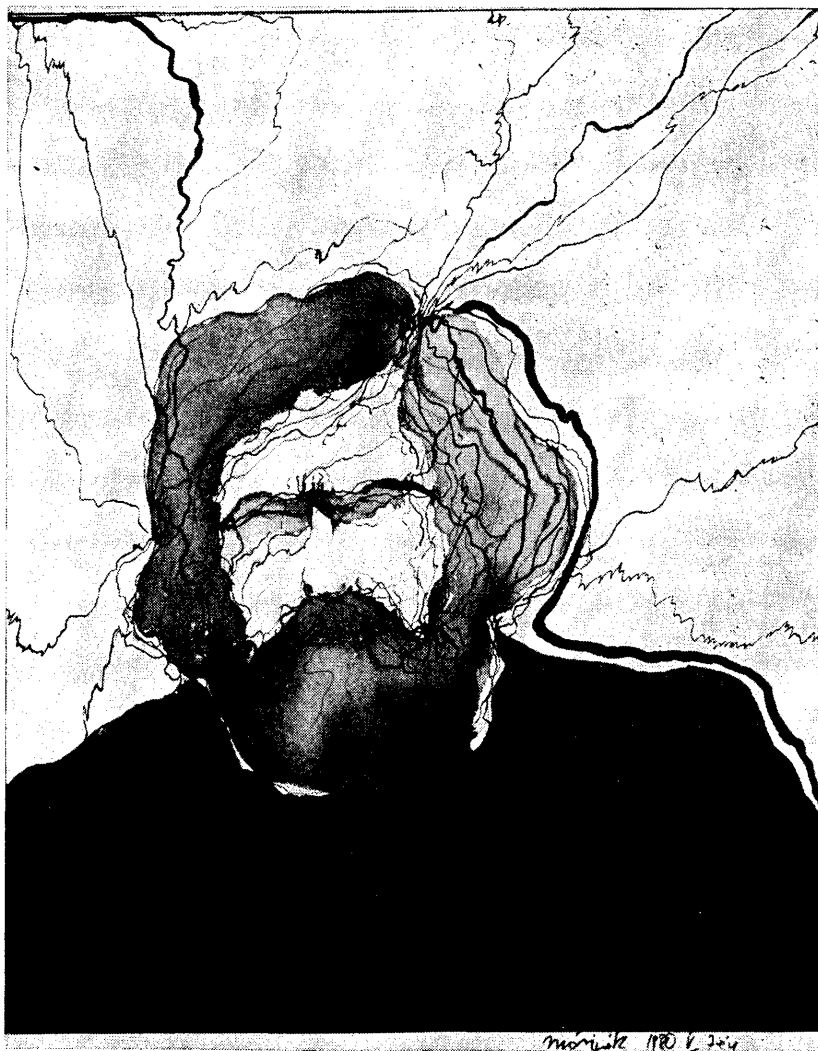
Persze az ő világa bonyolultabb, mint Sáfrány népdali tisztaságú-egyszerűségű, B. Szabó absztrakció felé közelítő, Hangya statikus, mármár metafizikus csendet sugalló, Dobó idillikus munkái — nem hisz a gyorsan elérhető, létrehozható rendben, tisztaságban...

Nem agyongubancolni: éltetni, fogalmazza meg illusztrátori krédóját B. Szabó. Mauritsot is ez az *éltetni* izgatja, ám csakis a sötét — sokszor bizony: *rákos!* — gubancon keresztül.

Agyongubancolni: éltetni, mondhatnánk Mauritssal.

III.

Érdekes megjegyezni, hogy Maurits legújabb szövegrajzainál — geometrikus festői korszakában — figurális tapasztalataival él, figurális-újfigurális tapasztalatait, eredményeit kamatoztatja.

Maurits Ferenc: Őnarckép

Lényeges kérdésekhez juthatnánk el az újfiguráció és a szövegrajz viszonyának kérdését érintve. Új, másfajta szövegrajz ez — de tán közelebb a szövegrajzhoz. Sőt Maurits esetében, olykor a rajz lesz radikális szöveggé és a novella-novellett válik rajzzá mellette...

IV.

Különös véletlen folytán, éppen azon a napon mutatta be Apró Zoltán a Forum klubjában Mauritsról készített kisfilmjét, a Telep-et, amikor a bíráló bizottság Mauritsnak ítélte a Forum Képzőművészeti Díját.

A vetítés előtt egy pillantást vettem a még mindig itt látható szövegrajzokra és a villany eloltásakor szinte látomászerűen idéződött emlékezetembe Kosztolányi egyik novellája, melynek hőse az ember végzetes körülhatároltságáról elmélkedik, arról, hogy az emberi test szigorúan bőrtakaróba csomagoltatott és *Nincs mód, hogy bűvös, villamos huzalok feszüljenek közénk, átadjuk fájdalmainkat, s a részvét útján egészen egyek legyünk.* Ezek, pontosan ezek a *bűvös, villamos huzalok* Maurits rajzainak, festményeinek az alapegységei, mégpedig a B. Szabó-hatást mutató, dús vegetációval tetovált fiatalkori figuráitól, úrtasain, elektromos bábuin keresztül legújabb, pisztollyal spriccelt, geometrikus halmazig.

Van mód tehát arra, hogy *bűvös, villamos huzalokat feszítsünk*, mondtam, mondom Maurits munkái előtt, noha látom, olykor e villamoshuzalok agyoncsapják, szénné égetik figuráit — hiszen magasfeszültségűek.

(Ilyenkor, pillanataink villamosszékeinek nevezem munkáit.)

Igen, tevékenységének (festészet, rajz, dessing, halászat, költészet) lényege e huzalok által vezetett, már előbb is említett intenzitás — magasfeszültség. Fel-felvillannak, ki-kisülnek szikrázva zölden, lilán.

Mauritsnak (hogy továbbra is inkább szépprózát használjak) mintha sikerült volna az, amiről Akutagava szokatlan hőse álmodozik az esőben, feje fölött a vezetékek lila szikráit nézve. *Az egész emberi életben, írja, nem volt semmi, amit különösebben kívánt volna. Csak ezt a lila szikrát... Csak ezt szerette volna megfogni, akár az élete árán is.*

Szinte hihetetlen, hogy Maurits művészetének éppen ezt a leglényegét sikerült rendezőnknek a film nyelvén, logikájával érzékeltetni, megmutatni.

Képeinek tisztasága, abszolút tisztasága, ózondúsága az esőket és villámokat, tehát Maurits kézírását idézi. De ugyanilyen intenzíven izzanak önnön tisztaságukban maguk a tárgyak is. A műcsalik sorára gondolok például.

E tiszta képek közé vág be aztán egy-egy festmény-részletet, hogy jelezze az intenzitás azonos szintjét.

Ahogy hosszú, vékony ujjai közé fogja a zsinórt, a csalit, szinte fel-

kiáltunk: íme, itt a huzal, a szikra! De B. Szabó erős, végtelen vonalának zizegését is hallani vélem a vizek felett...

Az ilyen filmek egyik alapproblémája a festés folyamatának bemutatása, illetve mímelése. Apró Zoltán kikerüli ezt a csapdát is. Csupán egyszer mutatja a spriccelést és egyszer a nagy mennyiségű ipari festék keverését gróplánban.

Apró kihelyezte Maurits egyik csőből készült objektumát az éjszakába és megvárta kamerájával, míg benne kél fel a nap különös, misztikus kürtté görbítve a hulladékcsövet — jelezvén egy még intenzívebb, egy még általánosabb tisztítóútz kezdetét.

Apró Zoltán sokat tud az ég vásznairól, sokat, mint pl. Crnjanski (gondoljunk a *Čarnojević naplója* című kisregényre) — és éppen ez javasítja fel őt, hogy képzőművészről készítsen filmet...

V.

A Start című kitűnő magazinban, melynek fényes lapjain a szép meztelenségek mellett mindig talál valami más lényeges dolgot is az ember, a múltkor egy koponya röntgenfelvételére, az agyat tápláló ér-hálózat vörös csokrára pillantva, azt mondtam: ni, egy Maurits-portré!

És Bihalji-Merin, korunk számottevő művészettörténésének egyik mondata ötlött az eszembe, egyik rövidke, mellékesnek tűnhető mondata, amelyet csak mostanában fedeztem fel *A piros Frankensteinben: Szívesen megmutattam volna őket Wolsnak*, mondja Maurits rajzait szemlélve.

Valami nagyon lényegeset fedezett fel művészünknel Bihalji, amikor Wolsot említi, Wolshoz közelíti, Wolshoz, aki (előbb Frobenius-tanítvány, majd a párizsi egzisztencialisták között munkálkodik) *spontán és megható kalligráfiájával*, biomorf szabálytalanságaival — elégye közben maga is — a leglényese bokraiban-csokraiban matatott, már-már megtalálva azt a Beckett említette új formát, *amely alkalmazkodik a zűrözéshez...*

Igen, tértem vissza Wolstól ismét az agysebészethez (megállapítván, hogy az agyban megszűnik a szimmetria-törvény, az agysebészet lényeges dolgot közöl az újfiguráció totális aránytalanságairól is): olykor szép reszketeg virágcsokroknak tűnnek Maurits hálói is, melyekkel az embert mint olyant halássza.

Visszapillantva Maurits rajzvilágára (rajzos festményeire, festett rajzaira), csodálkoznom kell, miért operáltam egykor vele kapcsolatban a rút kategóriájával — most finomságokról, gyöngédségekről, szépségekről beszélnek inkább...

Kétségbeesett erőfeszítés az újfiguráció — melynek Maurits nemzetközileg is fontos képviselője — az ember megragadására. Leginkább tán még a modern antropológiával lehetne párhuzamba állítani.

Mi az ember? — kérdi az újfiguráció is, különös módon helyezve a hangsúlyt a *mi*-re, fölkiáltójelt is rakva, a kérdőjel mellé.

Egyetlen kor sem tudott többet az emberről, mint a mi korunk, mondja Heidegger, ám egyik sem tudta kevésbé, mi az ember.

Az újfiguráció tehát abban a pillanatban tesz kísérletet az ember megfestésére, amikor legkevésbé tudjuk, mi is az tulajdonképpen. Egy fajta fantom-festészetről van szó — izgalmas, már-már bűnügyi ka-landról.

Heidegger antropológiájáról értekezve Martin Buber azt mondja, hogy a német filozófus csak az ember határáig, széléig, pereméig jutott. Bár legalább ez a perem biztos lenne, tesszük hozzá mi.

Maurits reszketeg vonalai (melyek reszketegségét a mind többet használt vonalzó még csak fokozza) e perem fixálási kísérletének nagy-nagy küzdelméről tudósítanak. Egy finom, szép, virágcsokorszerű vagy sűrű, rákos gubancban keresi azt a szálat, amely e határt, peremet jelölhetné, amely lényeges vezeték, a lényeg vezetéke lehetne. Olykor afféle kontúrként megerősíti őket, és szkafandert zár vattalényeire, vagy csak egy-egy szál, szerkezeti egység, lapocska, réteg teherbíró képességét méri, miközben persze az elektromos kisülések vakító lilájában is gyönyörködik . . .

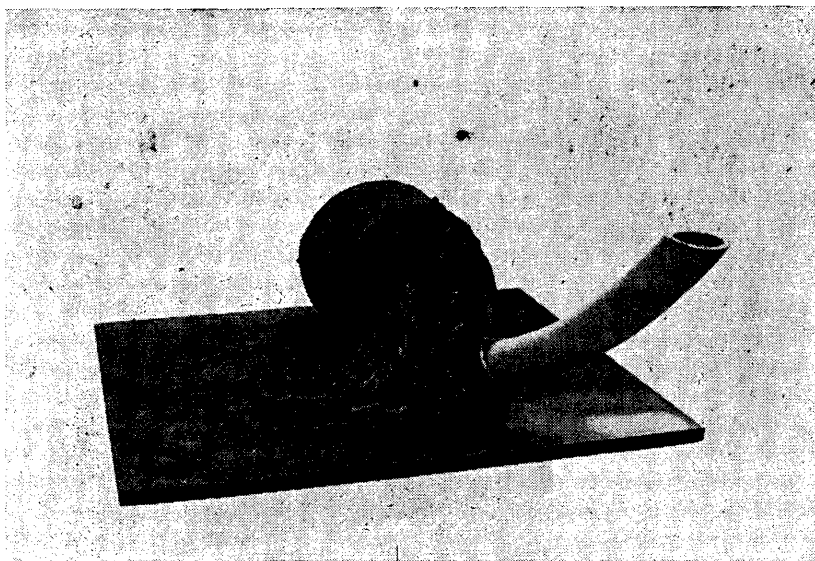
Most már tényleg visszatérve a *Starthoz*, a *Start*-béli felvételhez, arra gondolok, hogy Maurits tulajdonképpen egy furcsa, egy fordított agysebész, egy furcsa, egy fordított indián, akinek a csontlapocskák, a bőr, a ruha visszahelyezése a legnagyobb gondja — ám, egyelőre úgy látszik, nekünk még nem adatott meg a bőr, a ruha, vagy összekeveredtek a rétegek, és a vér- és ideghálózat került kívülre . . . Ignotus Pál kérdezte volt a szanatóriumban, szinte dühösen, barátjától, József Attilától: *Azt hiszed, rendben van, ha az ember a bőrén hordja a zsigereit?* Nincs rendben, válaszol József Artila költészete; nincs rendben, válaszol Maurits festészete is . . .

VI.

Ajánlottam Mauritsnak: legjobb, legradikálisabb munkáit, például elektromos bábit, úrutasait vigye Doroszlóra — gyűjtsa fel a falut.

Gyalog vánszorogtam hazafelé a Futaki úton, és közvetlenül a piac után, ott valahol a Zágráb nevű büfé előtt (miközben minden bizonynyal annak a büfé fölött levő kis padlásszobának az ablakát bámultam: ha egyszer el kellene bújnom Újvidéken, ott szeretnék meghúzódni), dudálás ijesztett fel félálomszerű állapotomból, valaki kiabálni kezdte a nevemet. Még el sem bújtam, máris megtaláltak, gondoltam.

Egy rácsos, első pillantásra rabomobilnak tűnő zöld kombi: Maurits szállítja hatalmas vásznait Doroszlóra! Intgettünk, akárha egymástól távolodó akváriumok üvegfalán keresztül.

Aztán tovább ballagva sokáig nem tudtam megszabadulni a különös figura-szállítmány látványától-látomásától, amelyhez természetesen a festőt és a sofórt is odasoroltam (a Forum egyik sofőrjének *Figura* a vezetékneve — most nem gondoltam reá, ám valahogy ilyenkor mégis mindig bejön).

Valóban, mi is robogott el mellettem, tűnődtem. Miért nem teszek már félre mindent, miért nem söpröm le asztalomról a tömérdek apróságot, semmisséget és járok végére a Maurits-jelenségnek mint olyannak?! Miért nem írtam róla máris egy szép, szabályos nagymonográfiát, mint írt éppen mostanában Igor Zidić Stančićról?! Hiszen e képek legfontosabb dokumentumaink. Mi vagyunk e képeken, a mi bőrünkre tetováltak e figurák, formák. Igen, Maurits rokona azoknak a japán művészeknek, akik tűt rejtenek finom eszetükbe.

Vagy így, menet közben fogok jegyzetelni róla immár végig? Akkor bár tényleg utánaaszaladtam volna a rabomobilnak és eltűntem volna valamelyik vászon ultraviolett közegeben. Hiszen az is meglehet, hogy kiérve a városból, a rácsok ellenére, képei sárkányokként fölrepülnek, mint valóban fölrepült egyik nagy formátumú vászna, amikor Čurčić kollégájának kis Fiatján szállították Belgrádba: felkapta a szél, sokáig lebegtette, majd szépen az egyik út menti villanypóznához támasztotta...

A minap elsőáldozási emlékeiről mesélt fiamnak, aki hát szintén telep-i srác, mint volt egykor festőnk is.

A hittanórákon egyik padtársának szép, színes ceruzái voltak, s ő ellopott néhányat közülük, bedugta őket a kezén levő gipsz alá, ugyanis éppen el volt törve a keze. Másik szomszédja, aki látta az esetet, természetesen elárulta a plébánosnak. Mauritsnak ki kellett mennie az oltár elé, és a gipszből a fekete-fehér köre kellett szórnia a színeseket... Közvetlenül az elsőáldozás előtt moziba ment, és izgalmában lerágt a egyetlen fehér ingének gallérját... Motívumok ezek egy, Domonkos első esszéjéhez hasonló Elsőáldozáshoz...

Közben orvos barátunk háza elé értem: két Maurits-képe van.

Zöld alapon, fotelben egy napszemüveges vörös hulla, melynek elviselhetetlen súlyát még csak fokozza a nagy pozderlemez; olyan, akár az a Ionesco-hulla, amely állandóan nő, vagy az a hulla, amelyre Maurits úszott rá kiskorában a Dunában s emlékezetében azóta is nő megállás nélkül. Egyik szobából a másikba szállítják, féltő, leszakítja a falakat. A másik, egy aranykeretes, mauritsi viszonylatban miniatűrnek mondható portré: a végtelen pántolt fej szkafanderré lett, s végül már, akárha egy ismeretlen bolygó lakosa nézne bennünket, nézi a falakon levő más jellegű festményeket. De az is megtörténik, régi, értékes ikonnak vélem...

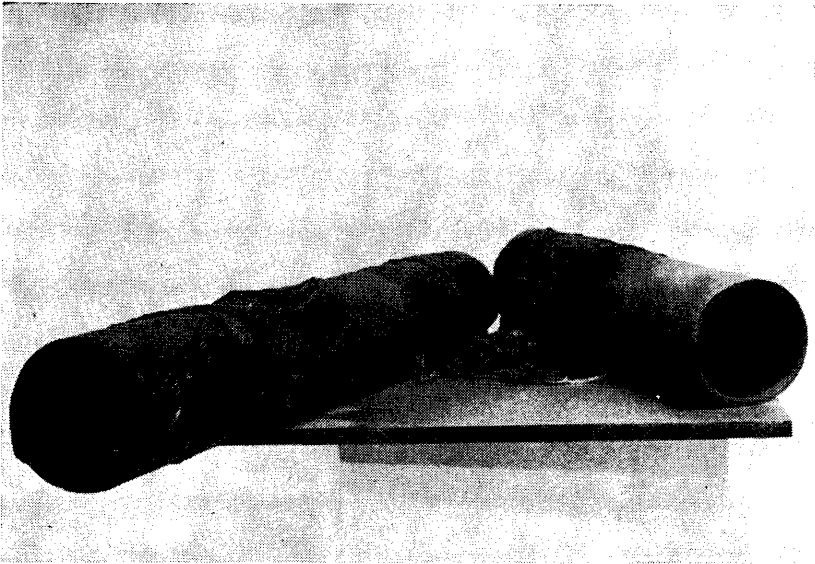
A következő házban, a *Neoplanta* (filmvállalat) irodájában, jól látni az utcáról is, mindig meg is nézem: egy nagy, absztrakt vászon; az ózondús konjovići égszakadások egy új, spriccelt, applikált párja...

Átvágtam az úton, és bekanyarodtam a temető oázisába, megcélozva B. Szabó és a világhírű naiv festő, Emerik Fejes sírját.

Másnap vagy harmadnap, Doroszlón, ahol a Forum-díj bíráló bizottságának megbízásából Mauritsról kellett felolvasnom, Konjovićtyal találkoztam. Kérdi, hol van Maurits. Mondom, éppen ott jön Herceggel. Bemutatom.

Benn, a kiállításon, a kocsmá mellett, sötét, nyirkos teremben, figyelem, hogyan reagál az egyik központi képre, a kozmikus nyársra, falloszra, amelynek méregzöld hátterén mínium-figurák sorakoznak, mint sorakoztak egykor a négy- és hatülékes családi kerékpárokon... Ki is tudná jobban értékelni a vörös nagy ütéseit, szívdobbanásait, mint éppen Konjović, Sztravinszkij dobosa! Noha féltém is kissé, mivel, ahogy Elek Artur mondaná, mégiscsak *vonالasan* érző művész Maurits elsősorban: olykor precízióságnak is tűnhető mozdulattal húz gubancaiból hosszú, vékony csipesz-ujjaival üveghangoknak vékony húrokat...

Kislányok fuvoláznak, majd egyenruhás rezesbanda játszik stb. Te vagy a nagydobos? — kérdi az egyik férfitől, akivel előző nap, a kiállítás aranzsálása közben, mint a falu hentesével már megismerkedett. Nem, nagybőgős vagyok, a dobost csak helyettesíttem...

VII.

„— Hazudsz, kutya! — rivallt villanó szemmel a banditára. — Ahhoz gyáva vagy, hogy bűnödöt vállald, és Pokai Mu mögé próbálsz bújni! Büdös varangyos béka vagy hozzá képest! Mielőtt eltaposlak, lenyúzom a skalpodat. *Nani vics! Nani vics!* (A késemet! A késemet!)

Az egyik indián már hozta is a kést, és a törzsfőnök kezébe adta. Knox sikoltva próbált menekülni, de Nagyfarkas utolérte, földre tiporta, és a mellére térdelt. Old Shatterhand elindult a szikla felé, nehogy tanúja legyen a borzalmas jelenetnek.”

Megkértem fiamat, keressen ki nekem indiános könyveiben egy szép skalpolási jelenetet. Örömmel tette, ugyanis már régóta próbál meggyőzni, hagyjak fel az úgynevezett modern irodalom művelésével és írjak indián történeteket — majd ő segít, diktál nekem...

Most, persze, még nem kezdek bele egy indián történet elmondásába: Maurits egyik szövegrajzát kívánom körüljárni — egészen pontosan, egyik szövegrajzának az elemzéséhez szeretném megírni a bevezetőt.

Újabb szövegrajzainak második nagy hullámához tartozik; Dudás Károly *Homlokom felett kemény lópaták* című novellájához készült.

Míg az első hullám — orkán korbácsolta hullámok ezek! — rajzai kapcsán azt mondtuk, festészetének utolsó, geometrikus korszakában

korai figurális-újfigurális tapasztalatait kamatoztatja, addig ezzel a rajzzal már teljesen új helyzet áll elő: figurációjának új korszakát jelenti.

Jellegzetesen mauritsi határhelyzet, kifejezetten pikturális és kifejezetten rajzos momentumok találkozása, jelenléte.

A kép felső, nagyobb részében függőlegesen egy vörös és egy fekete sáv — zuhanó, veszélyeztető tömb. A vörös összes méreg- és ultraszíneinek melankolikus emléke valahol a málna és a borvörös között; a feketét akárha hamuval, sok hamuval itatta volna nemes szürkévé. E két sávban, tömbben ott Maurits egész festészete, de valami többletet is hordoznak már — és hát szinte először Maurits esetében, régi mesterekre kell gondolnunk. Azért ingadozom a sáv és a zuhanó tömb között, mert a színek melankóliája megállítja, illetve állapotá alakítja a zuhanást, a veszélyeztetettséget sorssá.

Alul egy félrehajtott fejű, elmélázó ferde figura. Kevésbé deformált, kevésbé hiányos, széttépett, mint megszoktuk, ám éppen ezért mégis deformáltabbnak tűnik — a tömbök ugyanis a megnyúzott fejű, tusideghálózatú koponya fölött lebegnek.

Milyen jó lenne, mondom e figurát kerülgetve, valami lényegesebbet tudni a skalpolás ősi, kultikus szokásáról, amely természetesen nem indián találmány. Kár, hogy Old Shatterhand nem merte végignézni, kár, hogy ha skalpolásra került a sor, mindig elfordult. Pedig hát „*a fejbőr elvesztése komoly dolog*”, ismétlem kissé ironikusan persze, afféle goyai feliratként, ám új címként is, Karl May mondatán.

Említettem már egyszer, hogy érdekes lenne visszaírni Maurits szövegrajzait; erősen foglalkoztat, hogy e skalpolt figurát megírjam, a skalpvesztés történetét — kiegészítve Karl Mayt, odanézve Old Shatterhand helyett is — visszaírjam... Ám most még képzőművészeti dimenzióit kutatjuk.

Két előzményét ismerem, pontosabban, két dolgot tudok kötni hozzá.

B. Szabó egyik kitűnő szövegrajzát, amelyet Davičo *Költemény (Pesma)* című regényéhez készített.

Vekovićot látjuk és egy idegháló-figurát, amely dr. Laube anatómiai térképéről lép le. A hajszálfinom vonalak és a pontok zsongó, patogó kontrapunktikus játéka illusztrátori munkájának egyik csúcsa.

Most nem szándékozom B. Szabó ingeniózus regényértelmezését taglalni, csupán Veković monológjából szeretnék idézni egy részletet — magam is megdöbbenve a Karl May- és a Davičo-citátum egymás mellé kerülésének effektusától, eredményétől:

„Az áldozatokat sajnálta. Azt a megnyúzott embert, akinek csak a feje búbján hagytak egy kis bőrt, hogy a hajánál fogva a levegőbe emelhessek. Azt az embert arról a faliról, azt, akinek még ki sem hűlt húsában dr. Laube körzővel különféle köröket rajzolt, számokkal jelölve a maximális fájdalom központjait, azt az embert sajnálta. Annak az

embernek az egyéni fájdmát sajnálta, ahogy ez a fájdalom a lemeztenített szem biliárdgolyóiból áradt. Kérdés, hogy ő kibírja-e majd, ha dr. Laube módszerének megfelelően kezdik vágni és nyúzni?”

Ha ez a rajz konkrétan nem is, de jól tudjuk, B. Szabó vonala, rajza és hát a nagy *Hungária*-sorozat tribüni tárlata legfontosabb képzőművészeti élményei közé tartozik a tizenéves Mauritsnak.

A másik ide köthető problémakör: Dado „dermatológiája”. A bőr mint radikális probléma.

A Heruvalban élő kis montenegróinak — aki fiatalkorunk egyik mitikus alakja — elsősorban azokra a festményekre gondolok, amelyeken finom kis keresztforma-skalpokat vesz és hát azokra a teljesen megnyúzott koponyákra.

Maurits korai rajzai, de azok is, amelyek zömmel *A piros Frankenstein* című, Bihalji-Merin előszavával megjelent könyvében láthatók, laza hálók csupán, és legtöbbször még árnyékként tűnik el alóluk az emberi figura — a hús rózsaszíne. Csak később kezdenek bábukká szerveződni — azonnal védve, szkafanderbe is zárva a gyenge húst —, és tulajdonképpen csak ezen a rajzon, évtizedes birkózás, fejlődés után, állnak végképpen össze emberi alakká: egyértelműen hússá. A vonal és a szín kettőssége erről az átmenetről beszél.

„Szó van mostantól fogva a húsbéli testről”, mondjuk Kerényi nagyon lényeges megállapításával, korrekciójával.

A XX. század e hús megkínóztatásával van elfoglalva — ezért központi figurája a megkínzott-megnyúzott ember. Központi problémája pedig: a fájdalom.

Visszatérve Maurits figuráihoz, csak most döbbenünk rá, hogy egy fordított műveletről van szó. Sőt az sincs kizárva, egész idő alatt tévesen ítéltük meg a mauritsi rajz, figura szerveződésének irányát. Maurits tehát nem nyúz, nem skalpol. Inkább ellen-nyúzásról, ellen-skalpról beszélhetnénk munkái kapcsán.

Tán új képeim már rá is fogja húzni figuráira azt a Kosztolányi-féle *bőrtakarót* . . .

Éppen befejeztem e rajz elemzésének első körét (a novella megismerése képezi majd minden bizonnyal a második kört), amikor csöngött a telefon. Egy barátnőm hívott: életveszélyes fejoperáción esett át a napokban, vikenden van otthon, mondja, tegnap már meglátogatták közös barátaink — Maurits és Domonkos . . .

MINIATŰR GALÉRIA

MAURITS FERENC

DER MÖRDER

fehér krétával
hátba agyoncsapnak

MOZART

angelina kisasszony
az utolsó
esti zongoralecke után
elsápadva
remegve
kinyitotta a kerti ablakot
nyakfáslija alól
halkan sipítva
ezt mondta:
ott lenn
a nádasban
a hold ezüstgyűrűje alatt
ott van mozart

HIMLÓ

kinéztünk az ablakon
vörösödött
a hársfa

viszketett

DALI

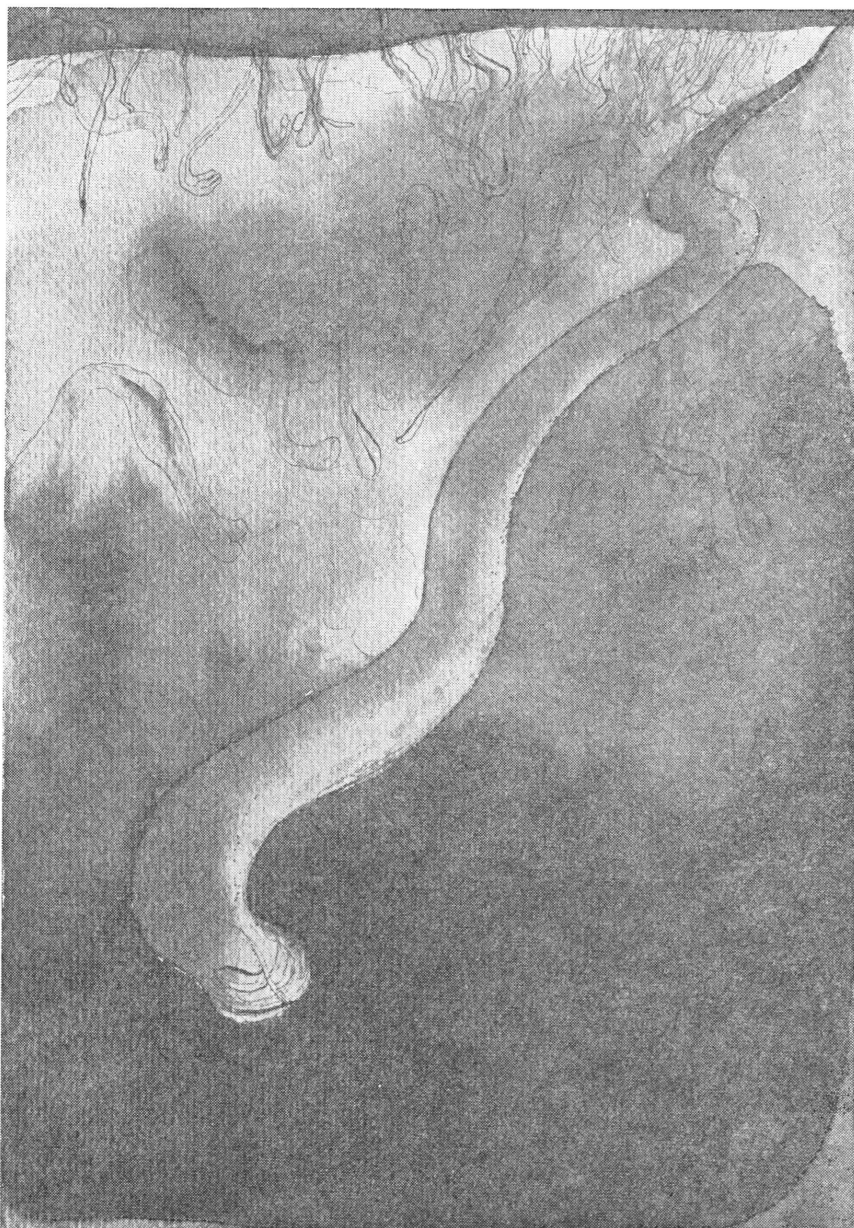
izzó
bajusz-pióca
fetreng
a sivatagban

HAJNAL

lópokróc
alól
megpillantottam
a napot
csorgott
a sűrű
narancssárga
fény
a mezőkre
mint
túlkelt
fonottkalács-tészta

ANGYAL

egy télen
beszállt hozzánk az angyal
mama látta
hófehér szárnyát
csillogó bokáját
míg a nagyszekrényben kotorászott
maradt utána jócskán aranypor
márványillat
és egy rózsaszín muszlinkendő

METKA KRAŠOVEC
LILA ÁGYA

égni az ágyban
püspöklilán
egész éjjel
függönyrebbenésre

GÚLYÁS LACI

ezerkilencszázhatvanban
nyitott villamoson
utaztam ki palicsra
a kis fehér házban
meleg cipót
és túrót ettünk
a böge partján gúlyás laci
kifordította rövidnadrágja zsebeit
az üres zsebek
felfuadtak előttem
mint a vitorlák
eltakarták a kék eget

KRAJČAROS SZÖG

felszögeztük
a sápadt tenyeret
mennydörgés
előtt
a palánkra

BESZÉLGETÉS MAURITS FERENCCEL

SZOMBATHY BÁLINT

Mi volt az első gondolatod vagy mozdulatod, amikor ma felébredtél?

Kinéztem az ablakon a kilencedik emeletről, és láttam, hogy odaát Beocsinban finoman füstöl a cementgyár. Láttam a Dunát, és természetesen ott szerettem volna lenni. Mondhatnám, a kilencedik emelet egyetlen előnye, hogy messzire ellát az ember. Gyakran megtörténik velem napközben is, hogy üres perceimben az ablakot bámulom. Ki gondolta volna, hogy ilyen „magasra” viszem, hogy fent lakok majd a levegőben.

Hogyan befolyásolják az álmok alkotói szándékaidat?

Rengeteget álmondom, néha egészen szépeket, felejthetetleneket. Ezt a „szépet” persze idézőjel közé kell tenni. Már huzamosabb ideje egy Brueghel-versen dolgozom, és nemrég egy Brueghel-festményt álmondtam színben. Téli tájat, nagy vadászatot. A Téli vadászat címűt. Brueghel sötét madara az én álmomban egészen fel volt nagyítva, az egész teret betöltötte.

Volt-e már olyan eset, hogy lerajzoltad a megálmodottat?

Egy az egyben sohasem rajzoltam le az álmaimat. Volt már azonban úgy, hogy egy éjszakai álom, jobban mondva látomás után korrigáltam valamelyik rajzomon. Az álom kreatív szerepe, még ha csak közvetetten is, vitathatatlan.

Rajzaidon, verseidben vissza-visszasejlik a gyerekkor világa. Ki volt például a megénekelte púpos Krisztina. Milyen emléked fűződik hozzá?

Krisztina ómamám legidősebb édestestvérének volt a lánya. Ott laktak, hol most az Aleksa Šantić utca elején az új templom áll. Rengeteget jártam hozzájuk, sokat segédkeztem, vertem a diót a hatalmas diófáról. Krisztina édesanyja már túl volt a nyolcvanon, gyengén látott, s én hangosan felolvastam neki. A János vitézt például legalább tízszer. Számomra azonban meghatározó jelentőséggel bírt, hogy ebből kifolyólag már kilenc-tíz éves koromban elolvastam a komplett Tolsztojt, ami a másik szobában volt, ahol Krisztina néneje élt. Kaptam almát és egy karéj zsíros kenyeret, és olvastam a néninek. Ötvenötben meghalt a néni, akkor aztán meghalt ómamám, egy évre rá pedig Krisztina is.

Krisztina tulajdonképpen számomra mindig a rút és a szép problémája volt. Rücskös ujjai voltak, de például fantasztikusan főzött és varrt. Sosem felejttem el, hogy varrt nekem egy fehér kis inget.

Milyen maradandó emléket hordasz magaddal a gyerekkorból, amely mindig kedves a számodra?

Családi ünnep volt, amikor anyám, a húgom és én este moziba mentünk. Akárcsak a korai olvasmányok, a filmek is örült hatással voltak rám. Dickenst például megfilmesítve ismertem meg először, mielőtt olvastam volna. Aztán az Üvöltő szeleket, melyet mindmáig nagyra becsülök, és a világirodalom egyik legnagyobb regényének tartok.

A másik dolog a templom volt: harangoztunk, ministráltunk. Persze, én a templomba nem úgy mentem, mint egy hívő vagy mint az öregasszonyok, hanem megtanultam belőle kinézni — ki a valóságba. Onnan tanultam meg gyerekfejjel helyére rakni a külső dolgokat. Ehhez kapcsolódó fontos dolog volt számomra a temetés is. Ministránsként ott voltam a temetéseken is, nemegyszer aszfaltolvasztó melegben, befőve abba a vastag vászonruhába. Amikor a temetővel szemben nekifogtak az iskola építésének, nagy, mély gödröket ástak. Az egyikbe beleesett egy kislány. Kis vékony, fehér nő volt az anyja. Emlékszem, a temetés után sokáig beteg voltam. Aztán abban az időben — mivel a vasút lakott területet szelt át — sűrűn megtörtént az is, hogy valakit elütött a vonat. A szerencsétlenség után öt percre már a helyszínen voltam, közelről láthatam mindent. Vagy amikor valaki belefulladt a vízbe a Duna túloldalán, átúsztam a vizet, hogy megnézzem. Ezek a korai emlékek úgy az emlékezetembe, sőt a tudatomba rögződtek, hogy művészi világom roncsolásélményével — amelyet azóta persze kibővítettem és továbbvittem az élet egyéb jelenségeire is — közvetlenül össze lehet hozni, át lehet fedni.

Ezek a korai élmények határozták volna meg tehát, hogy figuratív ábrázolásmódot válassz?

Már kicsi koromban tükör elé álltam, hogy lerajzoljam magam, pontosabban arcom egyes vonásait, részleteit: a szemeket, az orrot. Le is rajzoltam, a dolog úgy-ahogy ment is, ám nem volt különösebb értelme az egésznek.

A figuralizmus lényege nálam abból ered, hogy mindig az embert akartam rajzolni, az emberi test volt figyelmem középpontjában. Az emberi test is csak anyag, ugyanolyan véges anyag, mint mondjuk egy zsákdarab, ami roncsolódik és elmúlik.

Piros Frankenstein című mappád rajzainak tárgyi világát a sivárság hangulata lengi be...

Valóban. A tárgyi világ jegyein uralkodó sivárság azonban nem más, mint a belső tartalmak, vagyis a lélek sivársága. Még mindig úgy hiszem, hogy azok voltak legsikerültebb rajzaim.

Önálló tárlataid közül melyiket emelnéd ki? Vajon melyiket tartod mindmáig a legfontosabbnak?

1967-ben megtartott belgrádi tárlatom volt ez ideig a legkiemelkedőbb. A Grafički kolektivben rendezték meg, kábé negyven rajz fért fel a

falra. Különösen azért szép számomra az a kiállítás, mert Šejkával rak-
tam fel az üvegeket.

Egyáltalán, hogyan kezdte rajzolni?

Egyszer egy karácsonyra temperát kaptam ajándékba. Életemben ak-
kor láttam először tubust. Volt benne két átkozott ecset, azt sem tud-
tam, mit kell velük csinálni. Meg hát az ötös blokk.

A hátsó udvarunkban állt egy nagy esővízes dézsa. Úgy volt, hogy
egyszer mellé húzódtam, és abban a pillanatban megéreztem, megláttam
mindent, hogy volt előtte és hogy lesz utána. Szinte önkívületbe estem.
Azóta rajzolk.

Amikor még nem volt papírom, a *Magyar Szó* szélére, keskeny fehér
csíkjára rajzoltam tintaceruzával.

*Miért ragadott meg akkor erővel Krisztus alakja, hogy egy szép ver-
set is írtál róla?*

Mint már mondtam, engem a templom nem vezethetett félre, mert
hát egy kisfiú nem úgy megy be a templomba, mint egy hívő. Amit most
mondok el, azért jutott az eszembe, mert karácsony közeleg.

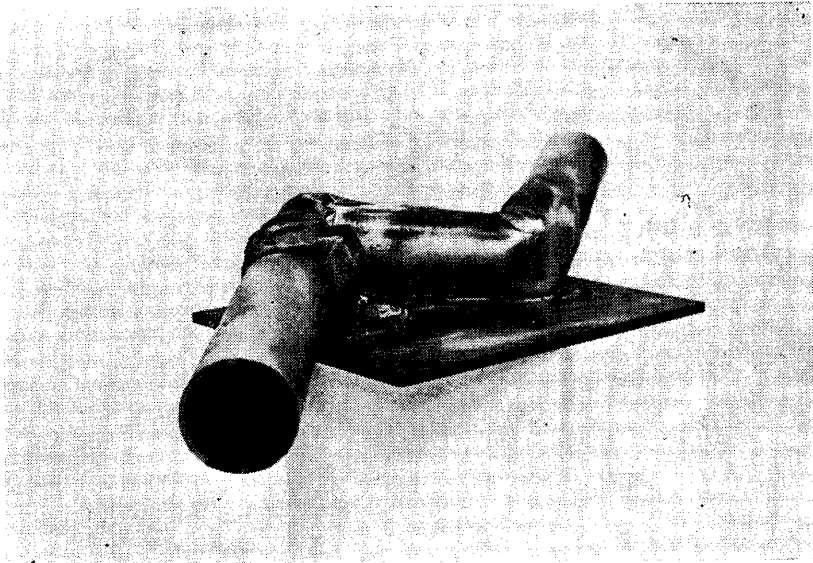
Megcsinálták az asszonyok a szent sírt, melyben a halott Krisztus
fekszik. A templomhajó jobb oldalán volt. Egy délután elhatároztam,
hogy közléről is megnézem. Valóban, az idő tájban a templomban nem
volt senki. Odamentem, és a virágok alatt megtapogattam, hol van a
hasa, hogy hát ez az egész Krisztus miként is van. Tapintása nagyon ni-
deg volt. Testszíne világos okker és sárga.

*A napnak melyik szaka ajándékoz meg legtöbbször az alkotás nyugodt
perceivel?*

Sajnos, mindig éjjel dolgozom. Egyetlen nagy vágyam, hogy ha egy-
szer szabad ember leszek, kora reggel, hajnalban, tiszta fejjel, kristályos
gondolatokkal dolgozhassak. Már a kezdetek kezdetén is úgy volt, hogy
amikor hazamentem az iskolából, csak miután anyám lefeküdt, azután
dolgozhattam. Talán ezért van még mindig, hogy amint besötétedik, ki-
lenc óra felé már szedem elő a dolgaimat.

*Kétlaki alkotó vagy: író és festő egyszerre. Hogyan döntöd el, hogy
egy megérlett témát melyik kifejezőeszközzel jelenítesz meg? Vannak-e
külön költészeti, illetve festészeti témáid, gondolataid, gondolatrend-
szereid?*

Nincsenek külön gondolatrendszereim, válaszfalak sem léteznek.
Igyekszem minden áldott nap rajzolni, még ha ideges is vagyok vagy
fáradt. Fogok egy papírt, és húzom a vonalakat. Már ott tartok, hogy
lefekszem, amikor csak felöltik bennem valami. Ilyenkor szoktam írni.
Ez nálam tehát valóban egy külön probléma. A versírás rendszerint hosz-
szabb folyamat, van, amikor egy jegyzetet hússzor is átírok. Van azonban
egy enyhítő körülmény. Tudod, hogy rengeteget járok a Dunára horgász-
ni. Gyakran megtörténik, hogy komplett szövegeket ott a dunai magány-
ban agyalok ki.

Foglalkoztat-e még a roncsolás gondolata, melyet különböző módon kezdettől fogva megjeleníteni igyekszel? Szíved szerint mit szeretsz jobban, rajzolni vagy festeni? Esetleg írni?

A rajzolás nálam központi kérdés. Abban az értelemben, hogy minden, ami van, roncsolódik. Ezzel szemben például az elmúlás sohasem zavar. Az a tudat van jelen nálam, hogy minden lényegi dolog szétesik, szét hullik. Közben azért létezel, hogy próbáld nem széteresztetni a dolgokat. Ez olyan, hogy aki szépen tud beszélni, még inkább vigyáz, hogy ne essenek szét, ne repüljenek el a szavai.

Megint csak más kérdés, hogy a roncsolás gondolatát, éppen gyerek-kori alapélményeimre támaszkodva, én egy sajátos figurálművészetben vettem fel.

Mit szeretsz jobban, az ecsetet vagy a festékszórót?

Az eszközváltást, amelyre most te is célzol, mindenki egy nagy törésnek érzi nálam. Én a figurát feltérképeztem, de amit utána csináltam, azt a tárgyi tudás bővítésének nevezném. Ezeken az „új” dolgokon rengeteget tanultam. Véleményem szerint ez azért pozitív, mert a dolgokat — tulajdon dolgomat — visszatettem eredeti helyükre.

A közönséggel való kontaktusban melyik kapcsot tartod fontosabbnak, jelentősebbnek, a képtárat, esetleg a sajtó útján megnyilvánulót?

A képtár már eleve rossz forma. Az ideális forma az lenne, ami a dolgok lényege, vagyis az élet. Amíg érzed, hogy van még hely a mellka-

sodban, addig nem kell félned. Egy ember, ha már kis mértékben is cselekvő, kreatív lény, az már pozitív, és jogot ad arra, hogy éljen.

Fontosnak tartod-e a kritikát?

A kritikát lényeges tényezőnek tartom, hatása azonban nincs, mert képzőművészeti kritika nálunk nem is létezik. A közelmúltban — mondjuk tíz-tizenöt évre visszamenően — még itt-ott felbukkant egy-egy jelesebb esszé. A képzőművészeti kritika pangásának egyik oka talán éppen az, hogy nincsenek művészettörténet szakos fiataljaink.

Nem gondold, hogy volt egy időszak pályád kezdetén, amikor a kritika kisajátító hatása alá kerültél, ami végeredményben egyaránt lehet bénító és lendületet adó? Hozzáteszem, elsősorban nem a hivatalos kritikára gondolok, hanem a baráti véleményekre, arra a sok érvényesülési lehetőségre, amelyek egy időben oly hirtelen megnyíltak előtted.

Valóban volt egy ilyen periódus, de úgy hiszem, hogy nem hatott rám negatívan. Azonkívül mindez nem is tartott olyan sokáig. Másrészt úgy tartom, hogy mégsem volt ott annyi mozgási felület, ahogy te látni véled.

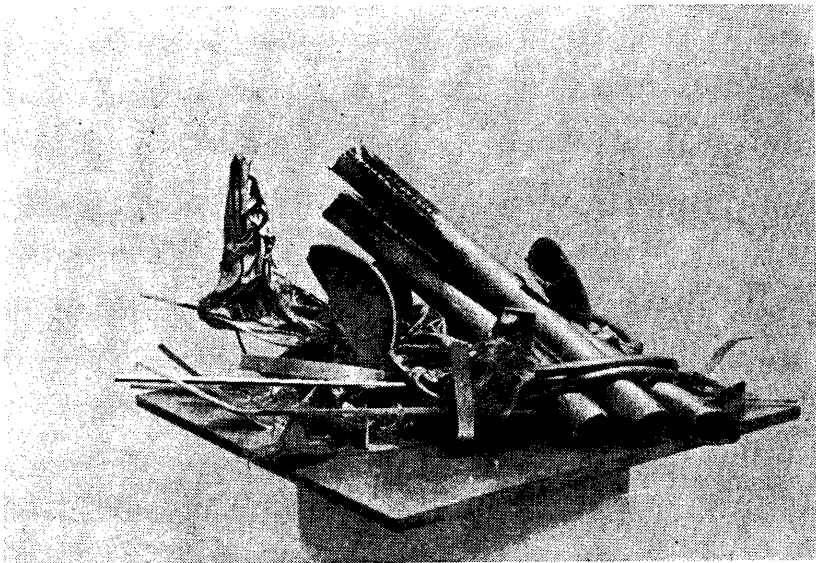
Tagja voltál a hetvenes évek közepén létrejött Újvidéki Képzőművészeti Körnek (Novosadski likovni krug). Csoportosulásoknak az Umetnost című folyóiratban megjelent programnyilatkozatában az áll, hogy szembefordultok a tekintélyekkel, így a modern művészet tekintélyével is. Schönbergre hivatkozva kifejtettétek, hogy a géniuszokhoz hasonlóan kizárólag önmagatoktól kívántok tanulni, nem támaszkodtok külső segítségre. Úgy véltétek tehát, hogy nem szükséges a korszerű művészeti mozgások eseményeit figyelemmel kísérni? Vagy hogyan értelmezhető még a fenti kitétel?

Csoportosulásunknak nem volt eszmei magja, különösebb összetartó ereje. Talán csak műtermeink közelsége adta az apropót a megalakuláshoz. Ugyanis akkoriban került sor a műtermek kiosztására a pétervárad-i várban. Sajnos, így történt, és ha jól emlékszem, csak két kiállítást rendeztünk: egyet Belgrádban, egyet pedig a volt Uzor áruház — ma bútorszalón — hatalmas kirakatában. Ami pedig a schönbergi utalást illeti, biztos lehetsz benne, hogy nem az én számból vették ki. Ilyet vagy ehhez hasonlólt én soha nem írnék alá.

Mint ahogy nem zárt fal előtt, hanem ablak előtt szeretek ülni, ahonnan kilátok, ugyanúgy elvetem a szellemi befelé fordulást is. Minden, ami a világban megmozdul, arra oda kell nézni, oda kell figyelni.

Hogyan jellemeznéd szűkebb környezeted festészeti jelenét?

Hát ami azt illeti, a helyzet nem valami rózsás: sok a félresikerült mozdulat, a rossz gondolat. Mintha a fáradtság jelei mutatkoznának az alkotók közt. Én magam viszont nagyon rá vagyok szorulva más alkotók közelségére, mert nem szeretem az egyedüllétet. A gondolatok intenzitása pedig nélkülözhetetlen. Hadd tegyem hozzá, amit te is nagyon

jól tudsz, hogy annak idején az éltető eszmék főként irodalmi közegekből jöttek.

Mik a közeli terveid és min dolgozol ebben a pillanatban?

Talán már említettem, én nem vagyok tervező típus. Egy nagyon szép dolgot csinálok azonban jelenleg, Brasnyó István *Hősáv* című regényét illusztrálom. Egy finom, nagyon tömör, mondhatnám „teli” szöveg, ami nekem különösen megfelel, mert ősrülten szeretem a szöveget, és most csak úgy finoman „alányúlok”. Ott van előttem a papír, megyek részről részre, és szedem le a rétegeket. A szöveg állandóan testközelben kell, hogy legyen; jó meleg munka ez.

Tulajdonképpen kész van már a verskötetem is, a *Miniatűr galéria*. Immár négy éve, hogy csinálom.

Vannak-e kiállításterveid?

Nem, nincsenek

Nem is festesz?

Nem nagyon. Úgy számítom, hogy a Brasnyó-könyv illusztrálása legalább két hónapot felemészt, és mivel most erre fekiidtem rá, más nemigen foglalkoztat.

„Rajzszomjad” támadt tehát?

Nézd, én mindig is rajzoltam. Ez a szöveg azonban most különösen jó alkalom. A szöveget — a szöveget általában — azért kedvelem, mert

mindamellet, hogy a szöveg számomra egy nagy adag szabadság, ugyanakkor a szövegből kifolyólag bizonyos feladatokat adok magamnak. Úgy mondhatnám, hogy be vagyok zárva egy nagy szabadságba.

Az illusztrációkról még csak annyit, hogy ennek előtte — és a *Híd*-ban közölt elbeszélések szövegrajzainak megrajzolását követően — Dudas Károly kötetéhez készítettem rajzmelléleteket.

Gondoltál-e már a művészet halálára? Ha igen, milyennek láttad?

Én így láttam:

Szenvedélyes horgász vagy. Találsz-e valami kapcsolatot, érintkező pontot a művészet és a horgászat közt?

Ha a kérdés ily módon vetődik fel, akkor előbb hadd mondjam el, amit az előbb már az írott beszéddel kapcsolatban is említettem: az olvasás komolyságát, a bonyolult szöveghámozást, szövegfejtést. Én a vizet ugyanúgy olvasom, fejtem, akárcsak valamelyik könyv szövegét. Nézem a víz mozgását, belátok a mélyébe. A horgászatot azonban elsősorban azért szerettem meg, mert kint lehetek a szabadban, a természetben, még hozzá egyedül. A kreativitás mozzanata abban van, hogy amikor dobom a műhalat, akkor valójában egy vonalat húzok. A másik dolog, hogy látva rajzolok. Mert az is melegséggel tölt el, hogy nézem a körvonalakat, a felületeket, mintha ott bajlódnék egy blokkklappal vagy vászonnal.

A fentieket parafrázálva, te az agyadban rögzítet azt, amit a tájfestők vászonra visznek, mert a beleélésnek legalább ugyanolyan intenzitásáról lehet beszélni...

Apró Zoltán, a *Telep* című film szerzője, aki ezt az alkotást verseim, alkotói világom tartalmi jegyei alapján készítette, éppen a természettel való függőségi viszonyomat kívánta aláhúzni. Azokkal az elvárásokkal szemben, akik ettől a filmtől — ismerve *Telep* című verskötetem anyagát — esetleg szociográfiát vártak.